

بررسی تأثیر ابعاد بازآفرینی شهری بر حس تعلق شهروندان مطالعه موردی: کاروانسرای سعدالسلطنه قزوین

ریحانه سادات حاج میرصادقی*

عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهریار
Reihaneh.hajmirsadeghi@shriau.ac.ir

چکیده

یکی از نمادهای عینی معماری و شهرسازی سنتی ایران بناهای تاریخی است. کاروانسراها و بازارها همیشه به عنوان جاذبه ها و ستون فقرات شهرها ایفای نقش کرده اند، لذا بررسی مقوله های مربوط به ابعاد بازآفرینی شهری در بازارها و کاروانسراهای ایرانی با هدف بازآفرینی و احیای این ارزشها الزامی به نظر می رسد. هدف از این تحقیق بررسی تأثیر ابعاد بازآفرینی شهری بر حس تعلق شهروندان است. روش تحقیق بکاربرده شده از نوع توصیفی-پیمایشی بوده و ابزار گردآوری تحقیق پرسشنامه ساختار یافته است. روش نمونه گیری از نوع غیر احتمالی در دسترس و جامعه آماری تحقیق معماران و دانشجویان معماری دارای تجربه بازدید از سرای سعدالسلطنه قزوین است و همچنین روش تجزیه و تحلیل داده ها، معادلات ساختاری است. نتایج تحقیق نشان می دهد ابعاد بازآفرینی شهری تأثیر مثبت و معناداری بر حس تعلق شهروندان قزوین دارد که بعد اقتصادی میزانش تأثیرش از سایر ابعاد بیشتر است.

واژگان کلیدی: ابعاد بازآفرینی، حس تعلق شهروندان، کاروانسرای سعدالسلطنه قزوین، معادلات ساختاری

۱- مقدمه

کشور ایرانی یکی از کشورهایی که دارای ساختار شهرهای سنتی و اسلامی هست و غنی ترین الگوهای معماری و شهرسازی را باز می نمایاند معمار و شهرساز معتقد به سنت، نوآوری را تکمیل تدریجی دستاورد پیشینیان و سپردن آن به آیندگان دانسته و به اندازه توان خود ارزشی بر ارزشهای معماری می افزاید. به همین خاطر، فضای زندگی شهرهای اسلامی مانند شهرهای کشورمان ایران، همواره تحت تأثیر قوانین الهی بوده که با جاری شدنش تمامی شئون زندگی مردم را در بر می گرفت و محیطی معنوی را فراهم می آورد که نمودش در تمامی بخشهای این شهر از خانه و کوچه تا خیابان و بازار دیده می شود.

با ورود مدرنیسم به ایران و تحمیل آرایش فضایی جدید منتج از آن به بافتهای تاریخی شهرهای کهن، پاسخگویی به نیازهای اجتماعی و فرهنگی ساکنان این بافتها به فراموشی سپرده شده است. این اقدامات، سبب رکود و از میان رفتن سرزندگی بخش مهمی از شهرهای ایران شد که مسائل و مشکلات فراوانی همچون خالی شدن بافتهای تاریخی از ساکنان اصلی، حضور اقشار کم درآمد در آن، عدم رسیدگی و فرسودگی بافت و تحمیل هزینه های گزاف برای احیای آنها را در پی داشت (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۷). مطالعات نشان می دهد که موجودیت کاروانسراها و بازارها در ایران زمین بعنوان ارکان اصلی فضای شهری از گذشته بسیار دور آغاز شده و طی قرون متمادی به دلایل گوناگون اقتصادی، سیاسی، نظامی و مذهبی به تدریج تکامل یافته است (ایراندوست و بهمنی اورامانی، ۱۳۹۰) اما با گذشت زمان امروزه برخی از این مکانها مثل کاروانسراها به فراموشی سپرده شده و بازار نه تنها کارکرد و هویت اصلی خود را از دست داده است، بلکه مکانهای بنام پاساژ و مرکز خرید به وجود آمده اند که عناصر شکل دهنده

فضا که همواره زیبا و متناسب با فرهنگ و هنر اسلامی و ارزش‌های جامعه بوده‌اند در حال افول و فراموشی هستند (لک و حکیمیان، ۱۳۹۶). مطالعات انجام‌شده نشان می‌دهد که بیشتر مطالعات محدود به زیبایی‌های ظاهری است و پیامد این مسئله، بروز مشکلات و از بین رفتن هویت و زیبایی در بسیاری از بناهای معماری ایرانی امروزی است از این جهت درک و بررسی مقوله‌های مربوط به زیبایی‌شناسی بازارهای سنتی ایرانی و مکان‌هایی مثل سعد السلطنه قزوین، با هدف بازآفرینی و احیای این ارزش‌ها ضروری است ارزش‌هایی دارای کیفیت‌های مطلوب زیبایی‌شناختی که می‌تواند کالبد بحران‌زده شهر ایرانی امروزی را غنایی دوباره بخشد؛ زیرا یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین بنیادهای هویت‌ساز در همه ابعاد فرهنگی و انسانی جامعه دیدگاه آن جامعه درباره زیبایی‌شناسی است. ویژگی‌های زیبایی‌شناسانه و هویت می‌توانند رابطه‌ای دوسویه و متقابل داشته باشند (صادقی و همکاران، ۱۳۹۷).

با عنایت به مطالب عنوان‌شده این مقاله می‌کوشد تا در بستری از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی، مبنای تأثیر ابعاد بازآفرینی شهری را بر حس تعلق شهروندان مشخص نماید. به‌منظور انجام این مهم، سعد السلطنه قزوین انتخاب و ابعاد بازآفرینی عناصر گوناگون شکل دهنده سعد السلطنه قزوین تحلیل شده است. همچنین راهکارهایی برای بازآفرینی این ارزش‌ها در مکان‌های شبیه این به‌عنوان گونه‌ای از فضاهای منسجم شهری ارائه شده است.

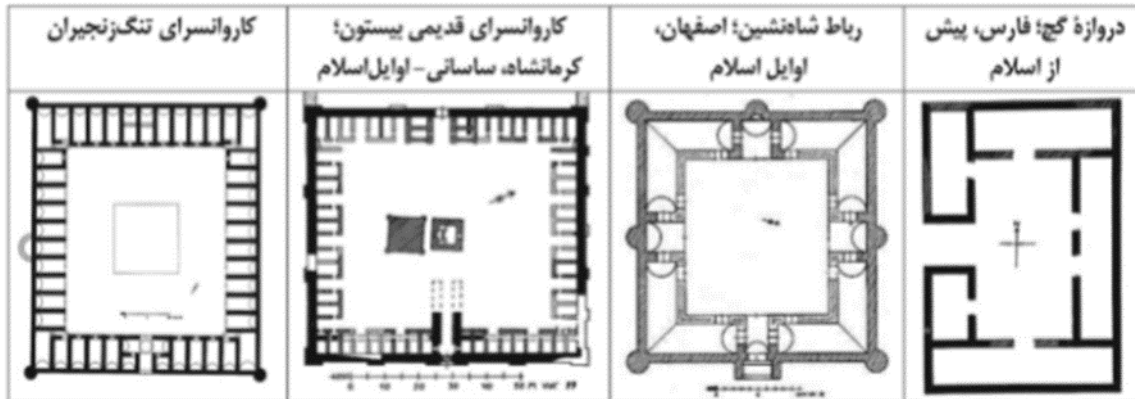
۲- پیشینه پژوهش

۲-۱- کاروانسراهای سرپوشیده به‌عنوان فضاهای مهم مرکز تجاری داخل شهری

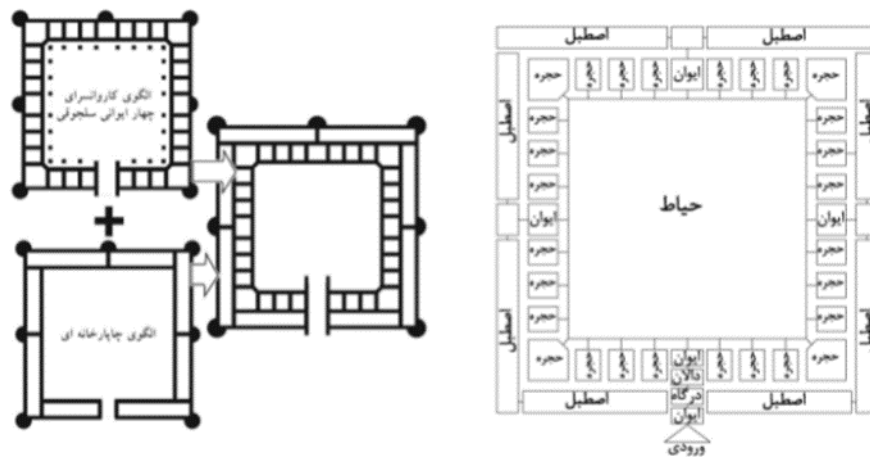
کاروانسرا در لغت جای بیتوته و استراحت کاروانیان و سفر گران در روزگاران قدیم بوده است. کاروانسرا دارای دری بزرگ و چوبی به نام «دروازه» بود که شب‌ها برای نگهداری از جان و مال به سر آوردگان آن بسته می‌شد. بیشتر کاروانسراها یک ورودی به نام «دالان» داشتند، راهروی دراز با طاق ضربی آجری که از روزن‌های آن نور می‌گرفت. تاورینه درباره کاروانسراهای دوران قدیم نوشته است: «بنای آن‌ها مربع است، بیشتر یک طبقه هستند. یک در بزرگ مدخل آن است. در ضلع وسط یک تالار بزرگ ساخته‌شده که مخصوص محترمین است، در دو سوی تالارهای وسط اتاق‌ها و حجرات کوچکی است، برای عامه مردم. کاروانسراها دارای یک حیاط بزرگ بوده که سکویی به نام «بارانداز» در وسط آن جهت خالی کردن بار و همچنین در حیاط کاروانسراها سکوها یا شاه‌نشین‌هایی برای استراحت و خواب کاروانیان در هوای مناسب وجود داشت. بنای کاروانسرا از آجر و گاه نمای آن از کاشی بوده است. در دالان یا حیاط کاروانسرا نیز محلی برای خریدوفروش کالاهای موردنیاز کاروان موجود بوده است. کاروانسراها برای آب مصرفی کاروان آب‌انبار یا چاهی هم داشته‌اند. این بنا یادگاری از دوران باستان به شمار می‌رود، چنانکه در دوره ساسانی کاروانسراهایی وجود داشته، از جمله آن‌ها کاروانسرای دروازه گچ است.» استاد گرامی مهندس پیرنیا از گونه‌های کاروانسرای باستانی به نام «کاربات» سخن گفته است. نوع دیگری از کاروانسرا (رباط) یا کاروانسراهای سر راه یا بیرون شهری است. گونه دیگری از کاروانسرا، کاروانسرای کوهستانی است. این نوع کاروانسراها «معمولاً شامل اتاق‌های کوچکی هستند که به‌آسانی گرم می‌شوند و در شب‌های سرد زمستان پناهگاه خوبی به شمار می‌روند. غالباً نیمی از این پناهگاه‌ها سایه بانی برای جلوگیری از نفوذ برف و آب باران دارند. داخل پناهگاه بسیار ساده است. این پناهگاه شامل یک تالار است که دارای طاقچه‌هایی برای وسایل و گاه نیز دارای یک اتاق کوچک به نام صندوق خانه هستند. به ندرت در کنار این نوع پناهگاه‌ها حیاط قرار دارد.» در گذشته‌ها به کاروانسرا «خان» هم می‌گفته‌اند، این واژه در بسیاری از کشورهای اسلامی از جمله ترکیه هم راه یافته است. در یزد گاهی به جای کاروانسرا «تیم» به کار برده می‌شود. چنان که تیم در فرهنگ‌های فارسی هم به جای کاروانسرا و تیمچه که در لغت به معنای کاروانسرای کوچک است به نوعی از سرا گفته می‌شده است (صادق شمس، ۱۳۸۹).

۲-۲- کاروانسرا با پلان متفرقه

این گروه، کاروانسراهایی هستند که نقشه و معماری آن‌ها، با آنچه در گروه‌های همچون: کاروانسراهای مدور، کاروانسراهای چندضلعی، کاروانسراهای دو ایوانی، کاروانسرا با تالار ستون‌دار و کاروانسرای چهار ایوانی شباهتی ندارند. دلایل مختلف چون سلیقه و ذوق معمار، نفوذ معماری خارجی و شرایط و موقعیت جغرافیایی در احداث این‌گونه کاروانسراها نقش داشته است مثلاً الگوهای اولیه در دوره پیش از اسلام و اوایل اسلامی و دوران اسلامی (سلجوقی - قاجار) در شکل‌های ذیل نمونه‌ای از کاروانسراهای این دوران نشان داده شده است:

شکل ۱: نمونه کاروانسراهای پیش از اسلام و اوایل دوران اسلامی. مأخذ: (کیانی، ۱۳۷۳)

شکل ۲: دیگرام فضایی و نمایش تحول اساسی کاروانسراهای سلجوقی از ترکیب دو الگوی کاروانسرا و چاپارخانه

اما کاروانسرای سعدالسلطنه یکی از بزرگ‌ترین و کامل‌ترین کاروانسراهای درون‌شهری بوده که قدمت این کاروانسرا به دوره قاجار در زمان سلطنت ناصرالدین شاه بازمی‌گردد که توسط حاکم قزوین به نام «باقر خان سعدالسلطنه» بنا شده و قدمت آن به ۱۳۰ سال پیش بازمی‌گردد. مساحت این کاروانسرا ۲/۷ هکتار و دارای ۷ حیاط به نام‌های بهشتیان، نگارالسلطنه، سعدالسلطنه، سعدیه، حیاط قهرمانی، شترخان و حیاط خدمات است که این حیاط‌ها در سال‌های اخیر نام‌گذاری شده است. این کاروانسرا فقط مخصوص تجارت و دادوستد بوده و حجره‌ها کاملاً در اختیار تجار قزوینی قرار داشته است؛ در گذشته کاروان‌هایی که از دیگر شهرها می‌آمدند؛ بارهای خود را در حیاط نگارالسلطنه و یا شترخان که بارانداز بوده تخلیه کرده و می‌رفتند، چراکه شب‌ها در آن مکان کسی اتراق داده نمی‌شد، در وسط بارانداز حیاطی کوچکی قرار داشت که باعث روشنایی و تهویه فضای بارانداز می‌شد.

زیبایی در شهر و بنای ایرانی اسلامی را عناصری چون نماد و رمز، لذت و مطلوبیت، هویت، ذوق، کمال، پاکی، هماهنگی، معنویت، امنیت، ذکر، یادآوری، علم، آگاهی، هدایت، آرامش، فقدان احساس غربت، معنادار بودن محیط، نورانیت، قانونمندی، دوری از زشتی، رنگ، وحدت، تعادل، حد، حریم، اندازه، مقیاس انسانی و وحدت در کثرت تشکیل می‌دهند (نقی زاده، ۱۳۸۶). نقره کار (۱۳۸۷) زیبایی وجودی است حقیقی که در عالم ماده با صورت‌های مادی به وسیله حواس و در عالم معقول با صفات مفهومی به وسیله عقل و در عالم ملکوت به وسیله دل (روح)، به نسبت قوه و ظهور وجود و ظرفیت مخاطبان ادراک می‌شود.

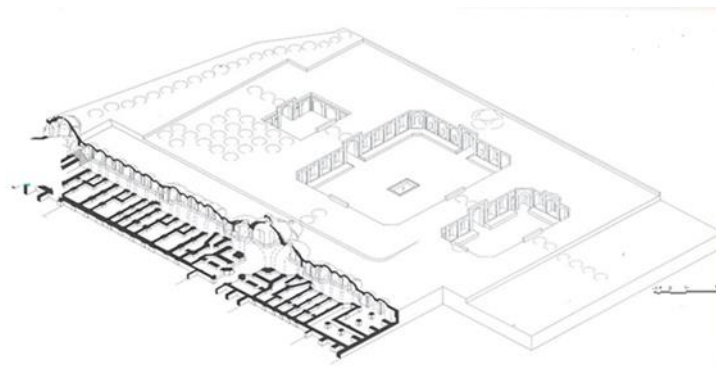

۲-۳- کاروانسرای سعدالسلطنه

باقر خان سعدالسلطنه اصفهانی حاکم وقت شهر قزوین در اواخر دوران سلطنت ناصرالدین شاه قاجار (سال ۱۳۱۰ هجری قمری) با توجه به مراودات اقتصادی فراوان ایران با روسیه و ترکیه، دستور داد کاروانسرای در زمینی به مساحت ۲۰۷ هکتار با حدود ۴۰۰ حجره در شهر قزوین بنا کنند و لقب خویش را بر روی آن نهاد و کاروانسرای سعدالسلطنه بعد از حدود دو سال با همت دو معمار اصفهانی و دو معمار قزوینی یعنی در سال ۱۳۱۲ هجری قمری به بهره‌برداری رسید. این کاروانسرا از سزاهای تودرتو و پیوسته به هم تشکیل گردیده است. حجره‌هایی که در حیاط‌ها واقع شده‌اند با ایوانچه‌های کاربردی شده نشانگر کمال زیبایی طرح می‌باشند که محورهای شرقی، غربی و شمالی، جنوبی بازار از آن‌ها می‌گذرند. محورهای عمود بر هم در چهار سوک کاروانسرا به هم می‌پیوندند و معماری مکتب قزوین در فضاهای تجاری را به شیوه‌ای بسیار زیبا و ماندگار به نمایش می‌گذارند. بر فراز این چهار سوک گنبدی بزرگ و در چهار طرف آن چهار نیم گنبد قرار دارد که همگی دارای کاربردی و در اوج زیبایی هستند.

شکل ۳: نمایی از سرای سعدالسلطنه قزوین بعد از بازسازی

شکل ۴: نقشه مجموعه بازار سعدالسلطنه قزوین

۳- سوال پژوهش

ابعاد بازآفرینی شهری (اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، کالبدی، زیست محیطی و مدیریت شهری) بر احساس تعلق شهروندان چه تاثیری دارد؟

۴- روش شناسی

این تحقیق بدنبال تأثیر ابعاد بازآفرینی شهری بر احساس تعلق شهروندان در خصوص کاروانسرای سعدالسلطنه قزوین میباشد که از روش‌های کمی از نوع توصیفی-پیمایشی بهره گرفته است.

۱-۴- روش پژوهش

روش پژوهش از نوع کمی (تحقیق توصیفی- پیمایشی) هست.

۲-۴- چارچوب نظری

رویکرد بازآفرینی به بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی و محیطی شهر توجه دارد و طیف وسیعی از فعالیتها را بیان می دارد که قابلیت زیست جدیدی به مناطق مضمحل، ساختمانهای پا کساز شده، زیرساختها و ساختمانهای تحت بازسازی که به پایان عمر مفیدشان رسیده اند میدهد. یک نگرش کلی در بازآفرینی به معنای این است که وضعیت کلی شهر و مردمش را بهبود بخشد. بازآفرینی شهری فرایندی پیچیده و چند بعدی است که هدف آن ایجاد اثرات بلندمدت در اصطلاحات اقتصادی، مکانی و اجتماعی بر محیط شهری است (پنگ و همکاران، ۲۰۱۵). بازآفرینی شهری می تواند از طریق بهبود کیفیت زندگی مردم و ارتقاء سیما و منظر شهر، اهداف اجتماعی مردم را برآورده سازد. یک نگرش کلیدی در بازآفرینی به معنای عامش این است که وضعیت کلی شهر و مردم را بهبود ببخشد. میتوان بازآفرینی شهری را به عنوان فرایندی برای توسعه همه جانبه در ابعاد اجتماعی، محیطی و کالبدی تلقی کرد که بدنبال ارتقای کیفیت زندگی و رفاه شهروندان است. رویکرد بازآفرینی پایدار بافت تاریخی از دهه های پیشین پا به عرصه مرمت و حفاظت بافتهای تاریخی نهاد. از ویژگیهای این رویکرد توجه همزمان به ابعاد اجتماعی، اقتصادی، مدیریتی و فرهنگی بافتهای تاریخی است.

بازآفرینی پایدار شهری به رویکرد مداخلهای در شهر اطلاق می شود که تمامی ابعاد شهر اعم از اقتصاد، اجتماع، فرهنگ، محیط زیست، کالبد و همچنین تمامی متغیرهای آن ها را نیز شامل می گردد (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۷). بازآفرینی شهری تأکید بر سه مضمون مشارکت، اختلاط اجتماعی و سرمایه اجتماعی؛ جایگزین شدن مضامین سنتی چون نیازهای اساسی، شامل مسکن و سلامتی زیست محیطی تعلیم و تربیت و مهارتها، عدالت، کاهش فقر و سرزندگی، با مفاهیمی چون هویت، حس مکان و فرهنگ، قدرتمند شدن مشارکت و دسترسی، سلامتی و امنیت، سرمایه اجتماعی، رفاه، شادی، کیفیت زندگی و منافع شبکه های اجتماعی؛ اهداف نرم در مقابل اهداف سخت (کولانتینو و دیکسون، ۲۰۱۱).

۱-۲-۴- ابعاد بازآفرینی پایدار شهری

بر اساس مطالعات تئوریک و تحقیقات پیشین همچون (یوسف زاده و همکاران، ۱۳۹۹)، (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۷)، (صفایی پور و دامن باغ، ۱۳۹۸)، ابعاد بازآفرینی استخراج شده از طریق مطالعات تئوریک در جدول ذیل آورده شده است.

جدول ۱: ابعاد بازآفرینی شهری

نام متغیر	ابعاد
بازآفرینی شهری	بازآفرینی اجتماعی- فرهنگی
	بازآفرینی اقتصادی
	بازآفرینی کالبدی
	بازآفرینی زیست محیطی
	بازآفرینی مدیریت شهری

بعد اجتماعی و فرهنگی را می توان گفت شامل مؤلفههایی همچون سرمایه اجتماعی که عبارتست از روحیه ها، خلق وخواها، ارزشهای اخلاقی، عادات رفتاری، آداب و سنن، هنجارها، روشها و نهادهایی که منجر به پذیرش سلسله مراتب، تمکین از قواعد اجتماعی، همکاری، اعتماد و مشارکت افراد می شود را سرمایه اجتماعی می نامند (رنانی و مویدفر، ۱۳۸۹)، امنیت اجتماعی که احساس امنیت اجتماعی را میتوان نوعی ذهنیت و جهتگیری روانی مثبت (رضایتبخش، قانع کننده و آرامبخش) افراد نسبت به عدم تأثیرگذاری حضور و بروز رویدادها

و وقایع ضد امنیتی (تهدیدها) در شرایط فعلی و آتی در حوزه امنیت اجتماعی، ثبات سیاسی، انسجام هویتی، یکپارچگی و امنیت سرزمین دانست (حاجیان، ۱۳۸۸). هویت اجتماعی حاصل احساسات ذهنی از وجود هر روزه او و ارتباطات گسترده اجتماعی است که نیازمند مکانی برای شکلگیری است (پورجعفر و همکاران، ۱۳۹۲) و منزلت اجتماعی شامل کارکردهایی است که تمایزها و تفاوت‌های فرهنگی را که ویژگی حیاتی همه قشرهای اجتماعی هستند، برجسته می‌سازد و نمایش می‌دهد (جنکیز، ۱۳۸۵). همچنین مؤلفه‌های فرهنگی را میتوان شامل رویدادهای فرهنگی، صنایع خلاق و غیره باشد. رویدادهای فرهنگی نشان دادن قابلیت‌ها و ویژگیهای فرهنگ محلی در چارچوب شهر امروزی است. فرآیندی که موجب پذیرش دوباره شهر فراموش شده و فرسوده دیروز می‌گردد. حضور هنر در شهر و برپایی انواع جشنواره های هنری، راهبردی فراتر از اندیشیدن راه حل‌های کوتاه مدت برای رکود اقتصادی و مشکلات اجتماعی شهرهاست. صنایع خلاق به فعالیتهایی گفته می‌شود که از منشاء خلاقیت فردی، مهارت و استعداد و همینطور قابلیت‌ها برای ایجاد شغل و ثروت از طریق تولید و بهره‌برداری از مالکیت معنوی برخوردار باشند.

بعد اقتصادی شامل ارزش ملک و سرمایه‌گذاری خصوصی و برند سازی است. از نگاه سرمایه‌گذاری، در نوسازی شهری دو ارزش بالقوه وجود دارد. ارزش اول به بالا رفتن سطح عمومی قیمت‌ها در حوزه مسکن، ساختمان و کاربریها و خدمات شهری معطوف بوده و ارزش دوم ناشی از بالا رفتن مرغوبیت محدوده‌های مورد سرمایه‌گذاری پس از عملیات نوسازی است. به عبارت دیگر، صنعت نوسازی شهری به دلیل ایجاد مرغوبیت و ارتقاء کیفیت محیط زندگی شهری و ایجاد ظرفیتهای جدید برای اسکان جمعیت سرریز شهری و ارائه خدمات شهری، خلق کننده ارزش واقعی و ارائه کننده خدمات ضروری و مورد نیاز شهروندان است. این بعد بازآفرینی شامل مشارکت بخش های دولتی، خصوصی و داوطلبانه را در سرمایه‌گذاری برای احیا و بازآفرینی، استفاده از شیوه‌های خلاق اقتصادی مانند رویکردهای متکی بر دانش در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای بازآفرینی، به‌کارگیری طرح‌ها و شیوه‌های مولد و کارآفرین در فرایند سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای بازآفرینی، تحقق رویکردهای یکپارچه و مشارکتی برای حل چالش‌های اقتصادی و مالی را در فرایند بازآفرینی و اجرای آن را شامل می‌شود (آئینی، ۱۳۹۰: ۳۱-۴۱).

بعد مدیریتی شامل تأمین منابع، افزایش آگاهی جامعه، مشارکت شهروندان و مدیریت پایدار شهری است. بافت تاریخی شهرها دارای ویژگی‌های و مشخصه‌هایی است که آن را از بافتها و پهنه‌های پیرامونی و نیز سایر قسمت‌های شهر متمایز می‌کند و برخورد ویژه مدیریتی به این مناطق را نسبت به سایر مناطق شهر ضروری می‌سازد. مدیریت بافتهای تاریخی مقوله‌ای جدا از میراث فرهنگی نیست. به بیان دیگر، مدیریت بافتهای تاریخی در چارچوب مدیریت بررسی شدنی است.

۴-۲-۱-۱- حس تعلق به فضاهای شهری

تحقیقات نشان داده است که عموماً حس مکان با حس تعلق همراه است و می‌تواند این حس با حس عاطفی به یک مکان عجین شود. پرواضح است که یک مکان می‌تواند حس ریشه‌دار بودن را تقویت کرده و حس هویت بخشی را با محل خاصی عجین سازد. چون ریشه‌دار بودن غالباً با حس ناخودآگاه مکان‌همراه است لذا چنین حسی طبیعی‌ترین و بنیادی‌ترین اتصال بین انسان و مکان است. زندگی شهری نشان داده است که مردم به حس هویت و تعلق به مکان و یا قلمروی خاص نیاز دارند و این باعث می‌شود که از طریق مکان و در طول زمان، تجارت مشترک مهم و اساسی بین مردم ایجاد شود. نتیجه این خواهد شد که افراد نیازمندند که حس تعلق به یک موجودیت جمعی و یا یک مکان را داشته باشند؛ همچنین به یک هویت شخصی نیازمندند که از طریق جدایی مکانی، داشتن خصوصیات متفاوت و قابل تشخیص و یا حضور در یک محل خاص حاصل می‌شود (بروکس و بدارد، ۲۰۱۳).

طبق تحقیقات پیشین با افزایش حس تعلق فرد به یک مکان، میزان توجه و مراقبت فرد از آن نیز افزایش می‌یابد (لیم و بارتین، ۲۰۱۰). حس تعلق به مکان برخاسته از فعالیتها و تعاملات بین انسان- مکان و انسان- انسان در یک مکان خاص است و با تأثیر متقابل احساسات، دانش، باورها و رفتارها، با مکانی خاص سروکار دارد. علاوه بر این بین میزان حس تعلق فرد به مکان و توجه او به آن، ارتباطی مستقیم وجود دارد. عوامل متعددی در ایجاد و ارتقاء حس تعلق به مکان مؤثرند که در این مقاله به تأثیر ابعاد بازآفرینی شهری بر حس تعلق شهروندان پرداخته شده است.

۳-۴- شرکت کنندگان

جامعه آماری این تحقیق معماران و دانشجویان معماری و شهرسازی بازدیدکننده از سرای سعدالسلطنه قزوین هست تعداد پاسخگویان ۹۲ نفر هست.

۴-۴- داده‌ها

برای سنجش تأثیرگذاری مؤلفه‌ها از موارد ذیل استفاده شد که در پرسشنامه‌ای مطرح و سنجیده شد.

جدول ۲: شاخصه‌های ابعاد بازآفرینی

مؤلفه	شاخص
مؤلفه بازآفرینی کالبدی	استفاده از زمین‌های نیمه‌کاره در بازآفرینی بافت فرسوده
	ترکیب پایدار کاربری‌ها و عملکرد هم پیوند آن‌ها در فرایند بازآفرینی بافت فرسوده
	استفاده بهینه از سرمایه‌های کالبدی و نشانه‌های شهری در فرایند بازآفرینی بافت فرسوده
	پرهیز و جلوگیری از پروژه‌های کلان مقیاس کالبدی و گسترده در فرایند بازآفرینی بافت فرسوده
مؤلفه بازآفرینی زیست محیطی	احیای بافت کالبدی در برابر بازسازی و باز طراحی در فرایند
	عدم تخریب کاربری‌های اطراف در فرایند بازآفرینی بافت فرسوده
	توجه ملاحظات زیست محیطی را در فرایند بازآفرینی بافت فرسوده
	تحقق توجه به محدودیت منابع و انرژی و برنامه‌ریزی صحیح در فرایند بازآفرینی بافت فرسوده
	بازیافت و به‌کارگیری زمین‌های اطراف در فرایند بازآفرینی بافت فرسوده
	ترکیب هم پیوند مصنوع و مواهب طبیعی در فرایند بازآفرینی بافت فرسوده
مدیریت شهری	مدیریت منابع
	افزایش آگاهی جامعه از بافتهای فرسوده
	مشارکت شهروندان
اجتماعی- فرهنگی	سرمایه اجتماعی
	امنیت اجتماعی
	هویت اجتماعی
	رویدادهای فرعنگی
اقتصادی	ارزش ملک
	سرمایه‌گذاری
	برند سازی
	کارآفرینی

سوالات بصورت یک طیف پنج گزینه ای : تأثیرگذاری خیلی زیاد، تأثیرگذاری زیاد، تأثیرگذاری متوسط، تأثیرگذاری کم، تأثیرگذاری خیلی کم سنجیده شدند. برای سنجش متغیر حس تعلق از هفت سوال استفاده شد که این سوالات هم با طیف پنج گزینه ای لیکرت سنجیده شد.

۴-۵- روش جمع آوری داده‌ها

روش جمع آوری داده‌ها در بخش توصیفی عبارتند از: مشاهده، مرور متون، و منابع استفاده شده و در بخش پیمایشی با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته هست. روش نمونه گیری از نوع غیر احتمالی هدفمند هست.

۴-۶- روش آماری

برای تجزیه و تحلیل داده در این تحقیق از روش معادلات ساختاری با استفاده از نرم افزار Smart-PLS استفاده شد. مدل پایداری معادلات ساختاری (SEM) و تکنیکهای زیر مجموعه آن به منظور آزمون روابط پیچیده بین متغیرهای انسانی به کار گرفته می‌شود. این دسته از تکنیکها برای مقاصد متعددی از جمله بررسی روایی ابزارهای سنجش مورد استفاده قرار می‌گیرند. در ارزیابی مدل ساختاری ارائه شده، لازم است معناداری وزن رگرسیونی (بار عاملی) سازه های مختلف پرسشنامه در پیش بینی گویه های مربوطه بررسی شده تا از برازندگی مدل‌های اندازه گیری و قابل قبول بودن نشانگرهای آن‌ها در اندازه گیری سازه ها اطمینان حاصل شود.

۵- یافته ها

یکی از پیش فرضهای اصلی انجام معادلات ساختاری نرمال بودن توزیع داده‌هاست که با توجه به خروجی نرم افزار AMOS کلیه سوالات دارای توزیع نرمال بودند. بعد از آزمون نرمال بودن پراکنندگی داده شاخصه‌ای بررسی تحلیل عاملی تاییدی برای مؤلفه ذهنی- روان شناختی نتایج به دست آمده به شرح ذیل هست.

جدول ۳: مشخصات پاسخگویان

متغیر	نوع	فراوانی	درصد
جنسیت	زن	۶۰	۶۵/۲
	مرد	۳۲	۳۴/۸
تحصیلات	فوق دیپلم	۳	۳/۳
	لیسانس	۵۱	۵۵/۴
	فوق لیسانس و دکتری	۳۸	۴۱/۳
سابقه بازدید از سرای سعد السلطنه	کمتر از ۵ بار در سال	۴۷	۵۱/۱
	۵-۱۰ بار در سال	۱۸	۱۹/۶
	۱۱-۱۵ بار در سال	۲۱	۲۲/۸
	بیشتر از ۱۵ بار در سال	۶	۶/۵
جمع		۹۲	۱۰۰

جدول (۳) نشان می‌دهد که بیشتر پاسخگویان دارای جنسیت زن و بیشتر آن‌ها دارای تحصیلات کارشناسی (لیسانس) و همچنین سابقه بازدید از سرای سعد السلطنه کمتر از ۵ سال را داشتند.

در انجام تحلیل به روش معادلات ساختاری با رویکرد حداقل مربعات جزئی در دو مرحله، مدل مورد ارزیابی قرار می‌گیرد: الف- مدل اندازه گیری و ب- مدل ساختاری

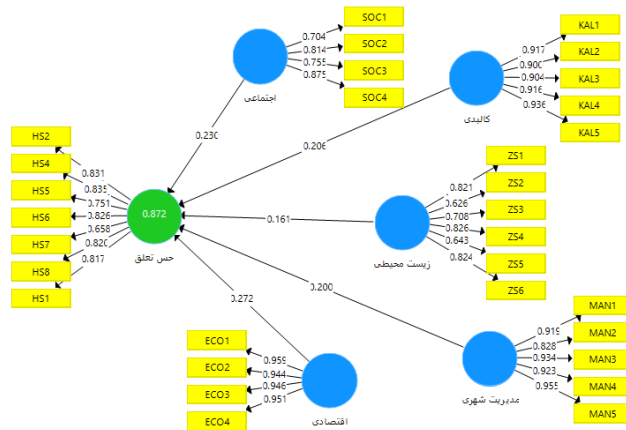
در بخش مدل اندازه گیری محاسبه بار عاملی هر سوال برای بررسی و ارزیابی روایی و پایداری متغیرهای مورد بررسی در مدل تحقیق به هنگام استفاده از معادلات ساختاری حداقل مربعات جزئی، ضروری هست. نتایج نشان می‌دهد بار عاملی سوالات مربوط به سنجش متغیرها بالاتر از ۰/۷ بوده و آنهاييکه کمتر بودند از مدل حذف شدند، فقط چند تا از سوالات بین ۰/۶-۰/۷ می‌باشند اما به دلیل بالا بودن متوسط واریانس استخراج شده، مشکل خاصی ندارد. سایر شاخصها روایی همگرا و پایایی سوالات هم مناسب بود زیرا پایایی ها بالاتر از ۰/۷ و متوسط واریانس استخراج شده بالای ۰/۵ هست.

¹ Structural equation modeling

جدول ۴: بررسی پایایی و روایی همگرایی متغیرهای تحقیق

متوسط واریانس استخراج شده	پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ	ابعاد بازآفرینی
۰/۶۲۳	۰/۸۶۸	۰/۷۹۶	اجتماعی
۰/۹۰۳	۰/۹۴۴	۰/۹۳۴	اقتصادی
۰/۶۳۰	۰/۹۲۲	۰/۹۰۱	حس تعلق
۰/۵۵۷	۰/۸۸۲	۰/۸۳۷	زیست محیطی
۰/۸۳۳	۰/۹۴۱	۰/۹۵۰	مدیریت شهری
۰/۸۳۷	۰/۹۴۲	۰/۹۴۱	کالبدی

شکل ۵: مدل اندازه گیری مرحله اول

برای بررسی روایی واگرا روشهای متفاوتی وجود دارد که در این تحقیق از Heterotrait-Monotrait (HTMT) است که نتایج به

شرح جدول ذیل هست.

جدول ۵: روایی واگرا (تشخیصی) برای متغیرهای تحقیق

	اجتماعی	اقتصادی	حس تعلق	زیست محیطی	مدیریت شهری	کالبدی
اجتماعی						
اقتصادی	۸۰۶/۰					
حس تعلق	۱۱/	۸۵۶/۰				
زیست محیطی	۰/۷۸۰	۶۵۱/۰	۸۹۷/۰			
مدیریت شهری	۸۵۱/۰	۷۳۰/۰	۸۶۵/۰	۷۲۱/۰		
کالبدی	۸۸۷/۰	۶۶۲/۰	۸۷۴/۰	۸۳۹/۰	۷۴۲/۰	

از نظر عملی به منظور ارزیابی روایی افتراقی دو مرحله در اعمال نسبت HTMT وجود دارد: اولاً با مقایسه آن با آستانه از قبل تعیین شده، به عنوان یک معیار مورد استفاده قرار می‌گیرد. در صورتی که مقدار HTMT بالاتر از آستانه‌ی از پیش تعیین شده باشد، می‌توان نتیجه گرفت که مقدار اعتبار افتراقی در متغیرهای بالقوه مقایسه شده اندک هست. مقدار دقیق آستانه‌ی از پیش تعیین شده موضوعی بحث‌برانگیز بوده و برخی از محققین مقدار ۰/۸۵ و همچنین مقدار ۰/۹۰ نیز پیشنهاد شده است (هنسلر و همکاران^۲، ۲۰۱۶). در جدول ۳ تمامی مقادیر همبستگی کمتر از حداقل آستانه‌ی ۰/۹۰ بوده و نشانگر سطح قابل قبولی از HTMT به عنوان معیاری برای ارزیابی روایی افتراقی است. برای بررسی کیفیت مدل از شاخص افزونگی و ضریب تعیین استفاده می‌شود. این شاخص نشان می‌دهد چند درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل پیش‌بینی می‌شود. نتایج حاصل به شرح جدول ذیل هست.

جدول ۶: شاخص‌های بررسی کیفیت مدل ساختاری تحقیق

متغیر وابسته	ضریب تعیین	ضریب افزونگی
حس تعلق	۰/۸۷۲	۰/۵۰۲

جدول فوق نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل ۸۷/۲٪ از تغییرات متغیر حس تعلق را پیش‌بینی می‌کنند. از طرفی وقتی مقدار شاخص افزونگی بیشتر از صفر باشد، مقادیر مشاهده شده مدل، توانایی پیش‌بینی دارد. در این تحقیق این شاخص برای همه متغیرها بالای صفر هست. برای آزمون فرضیات از روش بوت استرپینگ در نرم‌افزار اسمارت پی ال اس ۳ استفاده شده است که نتایج به شرح ذیل هست.

جدول ۷: بررسی فرضیات تحقیق

فرضیات تحقیق	Original Sample (O)	Standard Deviation (STDEV)	T Statistics ((O/STDEV)	P Values
بعد اجتماعی بر حس تعلق تأثیر مثبت و معناداری دارد	۰/۲۳۰	۰/۸۷	۲/۶۳۴	۰/۱۴
بعد اقتصادی بر حس تعلق تأثیر مثبت و معناداری دارد	۰/۲۷۲	۰/۸۶	۳/۱۶۶	۰/۱۱
بعد زیست محیطی بر حس تعلق تأثیر مثبت و معناداری دارد	۰/۱۶۱	۰/۶۸	۲/۳۷۹	۰/۱۹
بعد مدیریت شهری بر حس تعلق تأثیر مثبت و معناداری دارد	۰/۲۰۰	۰/۷۳	۲/۷۳۱	۰/۰۳
بعد کالبدی بر حس تعلق تأثیر مثبت و معناداری دارد	۰/۲۰۶	۰/۸۹	۲/۳۰۲	۰/۱۱

جدول فوق نشان می‌دهد که همه فرضیه‌های مستقیم مطرح شده در این تحقیق در سطح اطمینان ۹۵ درصد به دلیل بالا بودن میزان آماره تی از عدد ۱/۹۶ تأیید می‌شوند. با توجه به اینکه میزان ضریب مسیر بعد اقتصادی (۰/۲۷۲) بالاتر از بقیه ضرایب است لذا می‌توان ادعا کرد این بعد تأثیر بیشتری بر حس تعلق شهروندان نسبت به سایر ابعاد بازآفرینی دارد.

۷- نتیجه‌گیری

در این مقاله تأثیر مؤلفه‌های بازآفرینی بر حس تعلق شهروندان بررسی شد. شهرها به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، به‌طور فزاینده در معرض بحران‌های ناگوار همچون تخریب محیط‌زیست، فقدان خدمات شهری، نزول زیربناهای موجود از جمله بحران‌های مربوط به این موضوع هستند. به همین خاطر حرکت به سوی رشد پایدار، بازیافت بناهای قدیمی‌تر را بیش‌ازپیش ضروری کرده و توجه ملی به مراکز شهری فرسوده و قدیمی‌تر را نیز افزایش داده است. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده رویکرد حفاظت و بازآفرینی شهری است که اصلی‌ترین نیروی محرک شکل‌دهنده به شهرها بوده و کلید موفقیت آن، پرداختن هم‌زمان به «توسعه» و «حفاظت» است. از این رو یک

² Henseler et al

وجه در بازآفرینی شهری و توسعه درون‌زای بافت‌های فرسوده، تلاش در جهت ایجاد تعادل و هماهنگی میان بنیان‌های زندگی اجتماعی در این بافت‌ها آن‌هم با استفاده از پویای اجتماعی مردم و مشارکت آن‌هاست.

درواقع عوارض و مشکلات توالی فرسوده شهری، بنا به سرشت خود چندوجهی و چندبعدی هستند. افت منزلت اجتماعی و نابسامانی‌های کارکردی و کالبدی این بافت‌ها به همراه افت بسیار شدید کیفیت محیط شهری از جمله دلایلی است که سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری را مجاب به ارائه راهبردها و راهکارهای نوینی در مواجهه با مسائل و مشکلات آن کرده است. بافت فرسوده مرکزی شهر قزوین نیز به‌عنوان نخستین هسته شکل‌گرفته شهر، با مشکلاتی چون کیفیت کالبدی، مشکلات دسترسی و ترافیکی، تراکم و تمرکز بیش‌ازحد جمعیت به علت ماهیت تجاری آن و سایر عوامل، روبرو بوده است و تا امروز هم کی این مشکل ادامه دارد اما با بازآفرینی سعدالسلطنه تا حدودی از میزان این معضلات کاسته شده است. این بافت با دارا بودن ارزش‌های تاریخی به لحاظ داشتن بناهای تاریخی مهم در این محدوده و ارزش‌های فرهنگی، بحث مطالعه و برنامه‌ریزی‌های درست و با رویکرد پایدار را بیش‌ازپیش طلب می‌کند، بنابراین در این پژوهش سعی شد تا از رویکرد بازآفرینی در جهت کاهش مسائل و مشکلات مذکور، بر روی بافت‌های فرسوده مرکزی شهر قزوین بهره‌گرفته شود.

همان‌طور که در ابتدای مقاله اشاره شده بازآفرینی شهری ابعاد چندگانه متفاوتی را دارد. تحقیقات پیشین نشان داده است زمانی می‌توان انتظار بازآفرینی جامع و موفق را داشت، که بازآفرینی تمامی ابعاد را در بر گرفته باشد، در این راستا در پژوهش حاضر تمامی ابعاد بازآفرینی مورد تحلیل قرار گرفت. بر اساس یافته‌های پژوهش مشخص شد در مقایسه تأثیر ابعاد مؤلفه بازآفرینی بر حس تعلق بعد اقتصادی بیشترین تأثیر را داشته است. در واقع مهم‌ترین مقوله در این فرایند سرمایه‌گذاری و اشتغال‌زایی در فرایند بازآفرینی محدوده مورد مطالعه هست که می‌تواند چشم‌انداز پایداری بازآفرینی را نیز رقم بزند. در این ارتباط برای اجرای مداوم و بدون توقف طرح‌های بازآفرینی استفاده از شیوه‌های خلاق اقتصادی مانند رویکردهای متکی بر دانش و بهره‌گیری از توان شرکت‌های دانش‌بنیان برای ارائه طرح‌های نوین اقتصادی و همچنین به‌کارگیری طرح‌ها و شیوه‌های مولد و کارآفرین می‌تواند مطابق با نتیجه به‌دست‌آمده مهم‌ترین اولویت‌های کارآفرینی در بعد اقتصادی آن در کاروانسرای سعدالسلطنه باشد. همچنین نتایج نشان می‌دهد که در بعد اقتصادی به نظر می‌رسد ایجاد زمینه‌های اشتغال پایدار و افزایش درآمد سرانه در محدوده‌های دارای کیفیت پایین زندگی می‌تواند تا حدود بسیاری در ارتقای وضعیت اجتماعی و اقتصادی مؤثر باشد. در این زمینه با استفاده از ظرفیت‌های بخش خصوصی، و بهره‌گیری از توان مردم محلی موجب ایجاد کسب‌وکار در خانواده‌ها تا حدود بسیاری مصالح درآمد و اقتصاد را پوشش داده است؛ ساماندهی فعالیت‌های پراکنده و اشتغال کاذب در نواحی منطقه شهری قزوین برای بهبود وضعیت کالبدی، اجتماعی، امنیتی و اقتصادی محلات قدیمی قزوین؛ علاوه بر آن اعطای تسهیلات بانکی با سودهای حداقلی جهت نوسازی و بازسازی بناها برای ساکنین این منطقه؛ و تقویت مراکز فنی و حرفه‌ای در زمینه مهارت‌آموزی که با مهارت جویان فعالیت اقتصادی خرد و مناسبی را به وجود آورده است.

بعد اجتماعی ارتقای وضعیت اجتماعی کیفیت زندگی مستلزم استفاده از ظرفیت بالای خانواده و مراکز آموزشی است. البته در زمینه آموزش برنامه‌ها و تأثیرات آن ممکن است بلندمدت باشد اما در عوض می‌تواند سرمایه‌های ارزشی جهت تأمین کیفیت زندگی اجتماعی پایدار در آینده و بالابردن حس تعلق به شهر قزوین باشد همچنین یکی از پتانسیل‌های مهم اجتماعی تا سیس و تشکیل کلاس‌های آموزش حرفه‌های گوناگون اشتغال و نیز تشکیل انجمن‌های گوناگون ارتباط مستمر این انجمن‌ها با مدیریت و مسئولان شهری برای فراهم نمودن زمینه رفع مسائل و مشکلات شهروندان موجب شده است چهره سعدالسلطنه از یک کاروانسرای قدیمی به یک سرای اقتصادی و آموزشی - گردشگری تبدیل شود.

از طرف دیگر به نظر می‌رسد برای تقویت تعاملات اجتماعی و ارتقا مکان‌های تاریخی همچون سرای سعدالسلطنه مدیریت شهری رویکرد مناسبی جهت بهره‌برداری از آن اتخاذ نموده است. این رویکرد مبتنی بر ایده‌های هنرمندان بوده و اختیارات لازم به آن‌ها را جهت دخالت و مدیریت رویدادهای شهری از ایده تا اجرا را داده است. این مکان محیطی به‌دوراز آلودگی ناشی ترافیک موتوری فراهم کرده که خود فرصتی بزرگ است برای حضور بیشتر شهروندان و گردشگران در مرکز تاریخی شهر قزوین. نتایج این پژوهش نیز نشان داد که پس از تکمیل این پروژه شهروندان قزوینی پاسخی مثبت به آن داشته‌اند و به این ترتیب این سرا جاذب طیف وسیعی از اقشار اجتماعی (بزرگسالان و جوانان) هست و احساس تعلق خاصی نسبت به از خود نشان می‌دهند. این مکان فارغ از محل سکونت برای همه کاربران و گردشگران خاطر انگیز است. نکته بسیار مهم این است که این افزایش حس تعلق و واکنش مثبت اجتماعی به سرای تاریخی سعدالسلطنه

سومین کنفرانس ملی شهرسازی و معماری دانش بنیان

3rd National Conference On Knowledge-Based Urban Development and Architecture

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد علوم و تحقیقات

۲۵ آذر ماه ۱۴۰۰

شهر قزوین برای مدیریت شهری امتیاز مثبتی محسوب می‌شود. باید بر این نکته تأکید کرد که سنت سزاهای ایرانی همچون سرای سعدالسلطنه خواهان آرامش و زیبایی توأمان است که این مورد مهم از طریق حفظ اصول و احیا و بازآفرینی مؤلفه‌های ازدست‌رفته امکان‌پذیر است. در این زمینه شناخت تصور ذهنی کسبه و حفظ هویت فضاها داخلی به‌منظور ارتقای حس تعلق مردم به فضا و شکل‌گیری ذهنیت آنان، شناخت مصالح بومی استفاده شده و ترکیب بجا و متناسب آن‌ها بر اساس سامان‌دهی مؤلفه‌های اصلی همچون ذهنی- روان‌شناختی و کالبدی فضا از طریق رویکردهای کارشناس محور و مردم محور و استفاده از ترکیبی از نظر مردم و کارشناسان در بازآفرینی زیبایی فضاها شهری و توجه به ابعاد عینی و ذهنی فضا نقش مهمی ایفا خواهد کرد.

منابع

- آئینی، محمد. (۱۳۹۰). مدیریت ریسک سرمایه‌گذاری در نوسازی شهری. - فصلنامه اقتصاد شهر. شماره ۹. ص: ۳۱-۴۱
- استیرلن، ه. (۱۳۷۷). *اصفهان تصویر بهشت*، ترجمه جمشید ارجمند، چاپ اول، انتشارات فرزانه، تهران.
- ایراندوست، کیومرث؛ آرمان بهمنی اورمانی. (۱۳۹۰). تحولات کالبدی بازار سنتی در شهرهای ایران: مطالعه موردی بازار شهر کرمان، فصلنامه شهر ایرانی اسلامی، شماره پنجم.
- ایزدی، آ؛ ناسخیان، ش؛ محمدی، م. (۱۳۹۷). تبیین چارچوب مفهومی بازآفرینی پایدار بافت‌های تاریخی (بررسی اسناد، بیانیه‌ها و منشورهای بازآفرینی). *مطالعات باستان‌شناسی پارسه*. ۲ (۶): ۱۶۱-۱۷۷
- پورجعفر، محمدرضا؛ و رضایی راد، هادی. (۱۳۹۲). مدیریت بافت‌های تاریخی-فرهنگی با تعیین عرصه‌های بحرانی به کمک منطق فازی با استفاده از GIS مطالعات مدیریت شهری. ۱۰-۱۲. سال پنجم. شماره ۱۵
- جنکیز، ریچارد. (۱۳۸۵). پ بیر بوردیو. ترجمه لیا جوافشانی و حسن چاوشیان، تهران: نشرنی
- حاجیانی، ابراهیم. (۱۳۸۸). جامعه‌شناسی هویت ایرانی، مرکز تحقیقات استراتژیک
- رنای، محسن؛ و رزیتا مؤیدفر. (۱۳۸۹). *تقش منابع معرفت و هویت در تشکیل سرمایه اجتماعی؛ رفاه اجتماعی*، سال دهم، شماره ۳۸، ص: ۱۴۱-۱۰۵
- شمس، ص. (۱۳۸۸). جلوه‌هایی از هنر معماری ایران زمین. تهران. علم و دانش.
- صادقی، ع؛ دادگر، م؛ سماواتی، س. (۱۳۹۷). تبیین مؤلف‌های زیبایی‌شناسی حکمت متعالیه و بررسی میزان تجلی آن در کالبد بازارهای ایرانی؛ مطالعه موردی: بازار همدان، *سرای شریفیه، فصلنامه علمی - پژوهشی شهر ایرانی اسلام*، (۳۳)، ۵۱-۶۴
- صفاییپور، مسعود؛ عزیزاده، هادی؛ دامنباغ، صفیه. (۱۳۹۳). سنجش میزان اولویت اهداف کلان بافت فرسوده مرکزی اهواز با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی (۳۱) *فصلنامه جغرافیا و توسعه*، ۵۱ FAHP. گروهی فازی. ۸۱-۱۹
- طهماسب زاده، د؛ علم الهدی، ج. (۱۳۹۴). *تربیت زیبایی‌شناختی: رهیافتی جامع برای چالش‌های برنامه‌درسی*، کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روانشناسی و علوم اجتماعی، مرکز همایشهای صدا و سیما
- عابدینی، م؛ محمدیان، ف. (۱۳۹۷). زیبایی‌شناسی و بازشناسی اصول آن در معماری اسلامی، *معماری شناسی*، (۴) ۱
- کیانی، م. (۱۳۷۳). "کاروانسراهای ایرانی"، تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور
- لک، آو حکیمیان، پ. (۱۳۹۶). "کنکاشی در تاریخ شناسی بازار ایرانی با رویکرد نظریه‌های فضایی شهر موارد مطالعاتی: بازار شیراز و کرمان، *نشریه علمی و پژوهشی صفا*، (۷۶)، ۱۰۹-۱۳۶
- مشکینی، ا؛ رضایی مقدم، ع. (۱۳۹۳). "بررسی مؤلفه‌ها و شاخص‌های شهراسامی با تاکید بر نقش و اهمیت فرهنگ سازی"، *نشریه شهر پایدار*، (۱)، ۳۷-۶۳
- نقره‌کار، ع. (۱۳۸۷). *درآمدی بر هویت اسلامی در معماری و شهرسازی*. انتشارات وزارت راه و شهرسازی (مسکن و شهرسازی سابق). تهران.
- نقی‌زاده، م. (۱۳۹۴). "الگو، مبانی، ارکان، صفات و اصول شهراسلامی"، *نشریه فیروزه اسلام*؛ (۱)، ۶۳-۸۰
- یوسف زاده، ز؛ حاتمی نژاد، ح؛ نوری کرمانی، ع. (۱۳۹۹). "سنجش سطح کیفیت زندگی با تاکید بر بازآفرینی شهری از دیدگاه مسئولین شهری مطالعه موردی: منطقه پانزده شهرداری تهران" *نشریه پژوهش‌های دانش زمین*، سال دوازدهم، شماره ۴۶، تابستان ۱۴۰۰، صفحات ۱۹-۳
- Breux, S., & Bédard, M. (۲۰۱۳). "The urban project and its impact on sense of place: Methodological propositions". *Geography Compass*, ۷(۱), ۷۵-۸۴.
- Dixon, T., & Colantonio, A. (۲۰۱۱). *Urban Regeneration and Social Sustainability: Best Practice from European Cities*, John Wiley & Sons.

سومین کنفرانس ملی شهرسازی و معماری دانش بنیان

3rd National Conference On Knowledge-Based Urban Development and Architecture

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد علوم و تحقیقات
۲۵ آذر ماه ۱۴۰۰

- Henseler, J., Ringle, C., & Sarstedt, M. (۲۰۱۶). Testing measurement invariance of composites using partial least squares. *International Marketing Review*, ۳۳(۳), ۴۰۵-۴۳۱.
- Lim, M., & Barton, A. C. (۲۰۱۰). "Exploring insideness in urban children's sense of place". *Journal of Environmental Psychology*, ۳۰(۳), ۳۲۸-۳۳۷.
- Nasser, N (۲۰۰۳). "Planning for Urban Heritage Places: Reconciling Conservation, Tourism, and Sustainable Development". *Journal of Planning Literature*, ۱۷(۴). pp: ۱۳-۲۶.
- Peng, Y., Lai, Y., Li, X., & Zhang, X. (۲۰۱۵). An alternative model for measuring the sustainability of urban regeneration: The way forward. *Journal of Cleaner Production*, ۱۰۹, ۷۶-۸۳.
-